

Magdalena Tomala^{*}, Maryana Prokop^{**}
Jano Kochanovskio universitetas, Kelcai, Lenkija

Švedijos vystomasis bendradarbiavimas ir tarptautinių santykių anglų mokyklos principai

Šiame straipsnyje nagrinėjama parama vystymuisi, kuri yra vienas veiksnių, formuojančių žmogaus saugumą. Tai – žmogaus teisė, akcentuojanti asmens ir bendruomenių, o ne valstybių saugumą. Be to, žmogaus saugumas apima kelis su saugumo pojūčiu susijusius veiksnius, tokius kaip poreikį nejausti baimės, nepatirti nepriteklių ir pažeminimų. Šis į žmones orientuotas požiūris į saugumą turi įtakos tam, kaip mes suprantame ir vykdome vystomąjį bendradarbiavimą. Straipsnio tikslas – išanalizuoti 2000–2018 m. Švedijos vystymosi politikos ir vystomojo bendradarbiavimo veiksmingumą, atsižvelgiant į tarptautinių santykių anglų mokyklos principus. Anglų mokykla, kuri dar yra vadinama liberaliuoju realizmu, teigia, kad nepaisant anarchijos sąlygų, tarptautiniu lygiu egzistuoja „valstybių visuomenė“. Anglų mokykla reiškia įsitikinimą, kad tarptautinės politikos veikėjų elgesį formuoja idėjos, o ne tiesiog materialiniai pajėgumai, todėl jas verta analizuoti ir kritikuoti. Straipsnyje aptariamos vystymosi paramos prielaidos, atsižvelgiant į anglų mokyklos gaires, Švedijos vystymosi paramos organizavimas ir valdymas. Paskutinėje dalyje nagrinėjamas teikiamos vystymosi paramos veiksmingumas, analizuojant pasirinktus atvejus ir žmogaus socialinės raidos indeksą (ŽSRI, angl. HDI). Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į tai, kad visi Švedijos projektai yra orientuoti į žmogų, todėl ir pagalbos teikėjų dėmesys sutelkiamas būtent į jį. Kaip ir žmogaus saugumo ir tvaraus vystymosi koncepcija, Švedijos pagalbos politika yra sektinas pavyzdys kitoms valstybėms.

Įvadas

„Didžiulis atotrūkis tarp turtingiausių ir skurdžiausių valstybių vis dar yra viena didžiausių Vakarų moralinių dilemų“¹, konstatuojama 2018 m. spalio 17 d. Pasaulio banko ataskaitoje, pavadintoje „2018 m. skurdo ir bendro

^{*} *Habil. dr. Magdalena Tomala* – Kelcų Jano Kochanovskio universiteto Tarptautinių santykių ir viešosios politikos instituto profesorė. Adresas korespondencijai: ul. Uniwersytecka 15, 25-406 Kielce, Poland; tel. +48 41 349 6508; el. p. magdalena.tomala@ujk.edu.pl

^{**} *Dr. Maryana Prokop* – Kelcų Jano Kochanovskio universiteto Tarptautinių santykių ir viešosios politikos instituto asistentė. Adresas korespondencijai: ul. Uniwersytecka 15, 25-406 Kielce, Poland; tel. +48 41 349 6508, el. p. maryana.prokop@ujk.edu.pl

¹ Rogoff, K., *Zludne korzyści pomocy zagranicze*, *Observator Finansowy*, 19 January 2014, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/forma/rotator/zludne-korzysci-pomocy-zagranicznej/> (accessed 20 November 2019); See also: Pawluszko, T., (2018), *Model Rokkana-Urwina w analizie relacji centro-peryferijnych*, *Cywilizacja i Polityka*, vol. 16, no. 16, 2018, p. 143.

klestėjimo ataskaita. Skurdo dėlionės dėliojimas², kartu nurodoma, kad pasauliniu mastu skurdas sumažėjo beveik visuose pasaulio regionuose. 2015 m. tik maždaug dešimtadalis pasaulio gyventojų gyvena ypač skurdžiai, todėl buvo pasiektas žemiausias skurdo lygis istorijoje. Tai yra reikšmingas pokytis, turint omenyje, kad 1990 m. ši problema paveikė beveik trečdalią pasaulio gyventojų³. Pasaulio banko grupė turi du bendrus tikslus – iki 2030 m. įveikti didelį skurdą ir skatinti bendrą gerovę, didinant 40 proc. kiekvienos valstybės gyventojų pajamas⁴. Norint pasiekti šiuos prioritetus, bus reikalingas visų valstybių bendradarbiavimas, ypač įsitraukiant išsivysčiusioms valstybėms, kurios turėtų skirti ne mažiau kaip 0,7 proc. BNP skurdžiausiems pasaulio regionams. Deja, pasirodo, kad tikrovė toli gražu nėra ideali.

Atliekant vystymosi paramos tyrimus, galima atkreipti dėmesį į publikacijas, kuriose nagrinėjami jos paskirstymo modeliai įvairiose paramą teikiančiose valstybėse⁵. Daugumoje jų orientuojamasi į geriausias pavyzdžius, t. y. valstybes, gebančias veiksmingiausiai teikti vystymosi paramą. Taip yra dėl to, kad dalykinėje literatūroje galima nurodyti nukrypimus nuo normos, susijusius su vystymosi paramos organizavimu⁶. Pavyzdžiui, Angusas Deatonas, 2015 m. Nobelio premijos laureatas, savo knygoje „*The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*“ („Didysis išsigelbėjimas: sveikata, turtas ir nelygybės ištakos“) kritikuoja pagalbos sistemą dėl jos neveiksmingumo. Deatonas pabrėžia, kad, siekdama veiksmingai kovoti su skurdu, tarptautinė bendruomenė turėtų sutelkti dėmesį į augimą skatinančius projektus, tokius kaip investicijas į švietimą, infrastruktūros gerinimą, techninę paramą ir didesnius prekių srautus iš skurdesnių valstybių į turtingesnes⁷. Vis dėlto, kaip nurodė Viktoras Jakupcas ir Maksas Kellis savo tyrime „Užsienio pagalbos poveikio vertinimas“, nėra jokių mokslinių įrodymų, jog pagalbos agentūrų teikiama parama prisidėjo prie paramą gaunančių valstybių vystymosi, jų ekonomikos augimo, demokratijos plėtros ar biudžeto stabilumo.

² International Bank for Reconstruction and Development, *Poverty and Shared Prosperity Report 2018. Piecing Together the Poverty Puzzle*, Washington, 2018, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30418/9781464813306.pdf> (accessed 22 November 2019).

³ Ten pat, p. xi.

⁴ Žr.: The United Nations, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, no. 70/1, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (accessed 22 November 2019).

⁵ Forster J., Stokke O. (eds.), (2013), *Policy Coherence in Development Co-operation*, New York: Routledge.

⁶ Paterek, A. (2018), Rola pomocy rozwojowej w procesie stabilizacji i odbudowy obszarów pokonfliktowych, *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*, no 3, p. 120.

⁷ Deaton, A. (2015), *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*, Princeton: Princeton University Press, p. 269-270.

Taip pat yra straipsnių, pabrėžiančių paramą teikiančių valstybių strateginių interesų ir prekybos politikos suderinamumą. Juose dėmesys sutelkiamas į paramą gaunančių valstybių kolonijinio laikotarpio istoriją, politines institucijas⁸. Šie straipsniai apima besivystančių valstybių priešingus vidaus reikalų ir vystymosi šalininkų interesus, prieštaravimus tarp pačių vystymosi tikslų, ekspertų nesutarimus dėl to, kas turėtų būti laikoma „gera“ vystymosi politika, sunkumus, nustatant tikruosius vystymosi interesus, ir didėjančią heterogeniškumą tarp besivystančių valstybių ir tose valstybėse⁹.

Šiame kontekste verta paanalizuoti Švedijos Karalystės, kuri skiria daugiau nei reikiamą 0,7 proc. savo BNP dalį vystymosi paramai ir yra viena aktyviausių valstybių pasaulyje ir ES, remiančių vystymosi politiką, pavyzdį. Galima užduoti klausimą – ar Švedijos tiekiamą pagalbą yra veiksmingai naudojama? Atsižvelgiant į anglų mokyklos principus, galima daryti prielaidą, kad Švedija stengsis remti skurdžiausias valstybes, į savo politiką įtraukdama tarptautinės teisės laikymosi bei žmogaus teisių ir demokratijos palaikymo principus.

Straipsnio autorių pasirinktas teorinis tarptautinių santykių anglų mokyklos metodas yra pagrįstas Hugo Grocijaus tarptautinės teisės teorija, pagal kurią monarchų savivalės ribojimas turėjo būti naudingas visai žmonių bendruomenei, įskaitant paskiras valstybes¹⁰. Straipsnį sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje analizuojama vystymosi parama, atsižvelgiant į anglų mokyklos principus. Tai sudarė galimybę nustatyti veiksnius, į kuriuos Švedija turėtų atsižvelgti, organizuodama vystymosi paramą. Antrojoje dalyje pristatoma Švedijos vystymosi politika, jos įgyvendinimo ir valdymo metodas. Paskutinė dalis skirta Švedijos vystymosi politikos veiksmingumo analizei. Šiuo tikslu buvo bandoma atsakyti į klausimą, ar Švedija renkasi bendradarbiavimo partnerius, atsižvelgdama į jų tarptautinės teisės laikymąsi ir ar vystymosi parama veiksmingai skiriama skurdžiausioms valstybėms, taip pat ar ji yra rezultatyvi, vertinant skurdo mažėjimo rodiklius.

⁸ Kwak, Sungil and Jeon, Hyelin, Environmental ODA to Africa: Policies, Determinants and Implications (April 30, 2014). *KIEP Research Paper No. World Economic Update 14-17*, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2488310> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2488310>

⁹ King M., Barry F., Matthews A. (2010), Policy Coherence for Development: Five Challenges, *Irish Studies in International Affairs*, Vol 21, DOI: 10.2307/41413183

¹⁰ Grocjuusz, H. (1957), *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju*, trans. R. Bierzanek, Warszawa: PWN.

1. Vystymosi parama pagal tarptautinių santykių anglų mokyklą

1.1. OPV apibrėžimas atsižvelgiant į tarptautinių santykių anglų mokyklą

Moksliniai argumentai dėl valstybių santykių įvairiose politikos srityse atsispindi teorinėse tarptautinių santykių anglų mokyklos prielaidose. Pirmą kartą šis terminas pavartotas literatūroje XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje, nors D. Britanijos tarptautinių santykių komitetas buvo įkurtas dar XX a. šeštajame dešimtmetyje, o jo interesų subjektu tapo tarptautiniai santykiai. Tarptautinių santykių anglų mokyklos atliekamų tyrimų tikslas buvo nustatyti valstybės politikos prielaidas užsienio valstybių atžvilgiu ir tarptautinių konfliktų etikos aspektu, taip pat diplomatinės veiklos lygius. Pastarasis aspektas svarbus santykių tarp valstybių kūrimui, kai šie sudaro vystymosi paramos dalį, nes pagal tai vykdoma valstybių diplomatinė veikla. Šiame kontekste įdomiausiai atrodo Kopińskiego pasiūlytas vystymosi paramos apibrėžimas. Jame pabrėžiama neformali struktūra ir specifinių santykių suderinimas, organizuojant ekonominių ir socialių pokyčių procesą, kuri remia ekonomiškai labiau pažengusios valstybės, siekdamos padėti pietinėje pasaulio dalyje esančioms valstybėms¹¹. Neformali pagalbos struktūra sudaro galimybę naudoti diplomatiją kaip bendravimo tarp dalyvių priemonę ir valstybėms derėtis dėl pagalbos sąlygų. Derėtų atminti, kad, atsižvelgiant į anglų mokyklą, valstybės palaiko santykius viena su kita per tarptautinės bendruomenės institucijas, kuriose vyksta interesų susidūrimai, diskusijos ir konfliktų sprendimas¹². Šiai veiklai organizuoti EBPO buvo įsteigtas Paramos vystymuisi komitetas (PVK, angl. DAC). Institucijos daro įtaką valstybių interesams, kurdamos ir įteisindamos elgesio standartus, kurie tuo metu traktuojami kaip akivaizdūs ir būtini.

Tarptautinių santykių anglų mokykla skiria tarptautinės sistemos koncepciją nuo tarptautinės bendruomenės. Pagal tarptautinės sistemos koncepciją, daroma prielaida, kad egzistuoja kontaktai, dėl kurių sprendimų priėmimo proceso metu valstybės atsižvelgia į kitų valstybių interesus ir galimą elgesį. Savo ruožtu tai turi įtakos kitų sistemos dalyvių priimamiems sprendimams.

¹¹ Kopiński, D. (2011), *Pomoc rozwojowa: Teoria i polityka*, Warszawa: Difin, p. 122-125.

¹² Keohane, R. O., Nye, J. S. (1997), Introduction. In: R.O. Keohane, J.S. Nye, S. Hoffmann, (eds), *After the Cold War. International Institutions and State Strategies in Europe 1989-1991*, Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard university Press, p. 4-9.

Watsonas skiria penkias kategorijas, pagal kurias yra apibrėžiami tarptautiniuose santykiuose dalyvaujančių subjektų santykiai: nepriklausomybė, hegemonija, siuzerenitetas, dominija ir imperija. Jie cikliškai priskiriami minėtoms kategorijoms pagal švytuoklės judėjimą. Atliekant vystymosi paramos analizę galima susidurti ir su tokiu būdu apibrėžta sistema. Derėtų atkreipti dėmesį, kad valstybės yra pasaulinės vystymosi paramos sistemos dalyvės. Iš vienos pusės, yra paramą teikiančios, iš kitos pusės – paramą gaunančios valstybės. Ši skirstymą lemia vis didėjantis vystymosi atotrūkis, dalijantis pasaulį pagal išsivystymo lygį. Galima išskirti išsivysčiusias ir besivystančias valstybes. Pagal Jungtinių Tautų (JT) praktiką, išsivysčiusios yra Šiaurės Amerikos ir Europos valstybės, taip pat Japonija, Australija ir Naujoji Zelandija. Besivystančios valstybės yra Afrikos, Karibų jūros, Centrinės ir Pietų Amerikos, Azijos (išskyrus Japoniją) ir Okeanijos (išskyrus Australiją ir Naująją Zelandiją) valstybės¹³. 1980 m. Brandto komiteto – Nepriklausomos komisijos tarptautinio vystymosi klausimais sudarytoje klasifikacijoje supriešinamos Šiaurės ir Pietų valstybės. Dėl vystymosi skirtumų turtingos, modernios, urbanizuotos, pramoninės ir vidutinio klimato zonoje esančios valstybės imtos vadinti Šiaurės valstybėmis. Pietuose esančios valstybės stereotipiškai pradėtos sieti su skurdžių, atsilikusių, dažniausiai neurbanizuotų, žemės ūkiu besiverčiančių, nekinančių ir tropinio klimato zonoje esančių valstybių apibūdinimu¹⁴. 1983 m. Brandto komitetas paskelbė ataskaitą, pavadintą „Bendroji krizė: Šiaurės ir Pietų bendradarbiavimas dėl pasaulio atsigavimo“, kurioje buvo nagrinėjami turtingų Šiaurės valstybių ir skurdžių Pietų valstybių santykiai. Komitetas taip pat nurodė, kad pagalba Pietų valstybėms yra naudinga Šiaurės valstybėms dėl jų interesų, nes aukštesnio lygio ekonominė veikla ir sąveika naudinga visiems, neatsižvelgiant į geografinę vietovę¹⁵. Verta pabrėžti, kad teikiamos vystymosi paramos nulemti pokyčiai gali prisidėti prie tarptautinių santykių dalyvių transformacijos iš pavaldžios hegemoninio tipo sistemos į partnerystę ir nepriklausomą sistemą, pvz., siuzereninę. Šia prasme paramą gaunančių valstybių vystymąsi galima analizuoti pagal tarptautinių santykių pokyčius.

Pagrindiniai tarptautinių santykių anglų mokyklos steigėjai, tokie kaip Bullas, Wightas ir Watsonas, kartais vadinti neogrocininkais (angl. Neo-

¹³ Dodds, K. (2008), *The Third World, developing countries, the South, poor countries*. In: V. Desai, R.B. Potter (eds.), *The Companion to Development Studies*, London, Hodder-Arnold and New York, Oxford University Press, p. 5.

¹⁴ Brandt, W. (1980), *North-South: a programme for survival; report of the Independent Commission on International Development Issues*, London, Pan books.

¹⁵ Brandt, W. (1983), *Common crisis North-South: cooperation for world recovery*, London: Pan books.

Grotians)¹⁶. Jų tikslas buvo rasti tarpinį kelią tarp realizmo ir idealizmo, taip siekiant sukurti abiejų kryptų sintezę. Dėl to verta atkreipti dėmesį į Hugą Grocijų¹⁷, kurio tezės sudaro tarptautinių santykių anglų mokyklos pagrindą. Jis nesutiko su Hobbs'o nuomone, kuris teigė, kad žmonės visada stengiasi maksimaliai padidinti savo naudą¹⁸. Jis buvo įsitikinęs, kad žmonės elgiasi saikingai visuomenės labui. Šios prielaidos pagrindą sudarė kraštutinumų atsisakymas, viena vertus, sutinkant su moraliniais valstybių apribojimais, kita vertus – su politinio pasaulio pliuralizmu. Šis požiūris labai svarbus kuriant bendradarbiavimo santykius tarp valstybių, turtingų ir skurdžių, demokratinių ir autoritarinių. Jei remtumėmės vien tik normomis ir vertybėmis, paaiškėtų, kad pagalbos teikėjai susidurtų su kultūros barjeru ir skirtingomis vertybėmis. Šiuo atveju vystymosi paramos nebūtų galima suteikti. Vis dėlto, jei į problemą pažvelgsime iš kitos perspektyvos, turtingoms valstybėms būtų neįmanoma padėti nepakankamai išsivysčiusioms valstybėms, nes atitinkamos valstybės interesai būtų svarbesni. Taigi, analizuojant vystymosi paramos problemą, tarptautinių santykių anglų mokyklos atstovaujamas metodas, ieškant tam tikro „tilto tarp šių dviejų upės krantų“, gali būti aktualus. Šiuo aspektu gali būti įdomus klausimas: ar valstybės tikrai tik siekia maksimaliai padidinti savo pelną, ar jos gali padėti ir atsisakyti dalies savo pajamų? Bandant į jį rasti atsakymą, atsižvelgiant į tarptautinių santykių anglų mokyklą, valstybėms derėtų ieškoti kelio tarp susitelkimo vien tik į save ir idealizmo ar net naivumo, kad jos pasiaukos dėl kitų tarptautinių santykių dalyvių. Ar jos iš tikrųjų taip daro? Pagal EBPO (angl. OECD) (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos) apibrėžimą, oficiali parama vystymuisi (OPV, angl. ODA) reiškia paramą teikiančių valstybių, įskaitant valstybės ir vietos valdžios institucijas, finansinius srautus, nukreiptus konkrečiai valstybių grupei ir daugiašalėms institucijoms paremti¹⁹. Tai yra išsivysčiusių valstybių atsakas į skurdžiau gyvenančių partnerių problemas, kurias lemia jų žemesnis išsivystymo lygis. Pagalbos tikslas yra remti besivystančių valstybių vystymąsi ir gerovę. Tai vyksta, kai finansinius srautus sudaro mažiausiai 25 proc. dotacijų, o pagalbos pripažinimo oficialia kriterijus yra paramą gaunančios valstybės buvimas Paramos vystymuisi komiteto (PVK, angl. DAC) sudarytame sąrašė.

¹⁶ Culter C. A. (1991), The Grotian Tradition in International Relations, *Review of International Studies*, Vol 17, No 1, p. 41.

¹⁷ Grocjuzas, op. cit.

¹⁸ Wight, M. (1987), An Anatomy of International Thought, *Review of International Studies*, no. 13, pp. 223-224.

¹⁹ OECD, Official development assistance – definition and coverage, <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm> (accessed 22 November 2019).

Atsižvelgiant į tarptautinius susitarimus, yra indikacijų, pagal kurias galima nustatyti, kaip valstybės laikosi tarptautinių standartų. Vis dėlto derėtų atminti, kad tai nėra tokia pagalba, kurią sudaro lėšų pervedimas į skurdžiai gyvenančios valstybės sąskaitą. Taigi kyla abejonių dėl konkrečių paramą teikiančių valstybių interesų. Tai įrodo nedidelė pagalbos dalis, kurią būtina skirti visam pagalbos teikėjų projektui, kuris taip pat apims naudą iš suteiktų paskolų, už kurias bus mokamos palūkanos, siekiant padėti pagalbos gavėjams. Atsižvelgiant į tokį pagalbos pobūdį, sunku vienareikšmiškai teigti, kad valstybės siūlo pagalbą kitiems dalyviams tik dėl savo pačių interesų, tačiau idealistiškai negalima manyti, kad OPV pagalbos teikėjai elgiasi altruistiškai (neatsižvelgiant į politinius, ekonominius, kultūrinius veiksnius) arba esant sąlygoms, kurios pakenktų jų valstybėms. Dėl to būtina atsižvelgti į abiejų tarpusavio priklausomybės ryšiais susijusių šalių interesus tam, kad vystymosi politika būtų veiksminga²⁰.

1.2. OPV plėtra

Neskaitant tarptautinės sistemos, yra tarptautinės bendruomenės kategorija. Tarptautinė bendruomenė reiškia valstybių bendruomenę, suvokiančią bendrus interesus ir vertybes. Jų tarpusavio santykiai reglamentuojami pagal tam tikras taisykles, tokias kaip abipusis nepriklausomybės pripažinimas ir susitarimų laikymasis. Anot Bullo ir Watsono, tai yra „valstybių grupė (arba apskritai politiškai nepriklausomų bendruomenių grupė), kuri sudaro sistemą ne tik ta prasme, kad kiekvienos valstybės elgesys yra būtinas kitų valstybių atliekamų politinių skaičiavimų veiksnys, bet ir pagal bendras taisykles, nustatytas vedant derybas ir dėl jų sutarus, bei institucijoms palaikant tarpusavio santykius ir turint bendrų interesų dėl jų stiprinimo“²¹. Kaip klostosi paramą teikiančių ir paramą gaunančių valstybių santykiai? Atkreipsime dėmesį į svarbiausius įvykius, kurie formavo institucinį vystymosi paramos paskirstymo višame pasaulyje veiksnį.

Verta paminėti, kad vystymosi paramos apibrėžime, suformuluotame atsižvelgiant į anglų mokyklą, pabrėžiama, kad valstybės išmoksta atsižvelgimo į kitų valstybių interesus meno ir stengiasi išlaikyti pusiausvyrą tarp visuo-

²⁰ Heeren, A. H. L. (2017), *Manual of the History of the Political System of Europe and Its Colonies, from its Formation at the Close of the Fifteenth Century to Its Re-Establishment upon the Fall of Napoleon*, Oxford: Forgotten Books; Keene, E., (2002). *Beyond the Anarchical Society. Grotius. Colonialism and Order in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 22-23.

²¹ Bull H., Watson A. (eds), (1984), *The Expansion of International Society*, Oxford: Clarendon Press, p. 1.

tinių normų ir konkrečių interesų²². Dėl to, turint omenyje normas ir vertybes, kuriomis turėtų vadovautis su vystymosi parama susijusios valstybės, verta atkreipti dėmesį į oficialios paramos vystymuisi politikos formavimosi procesą.

Pagalbos poreikis pasidarė akivaizdus pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, o jos simboliu tapo Vakarų Europos atstatymui skirta amerikiečių programa. Šaltojo karo metu vystymosi parama buvo priemonė, padėjusi įgyti sąjungininkų tarp trečiojo pasaulio valstybių. XX a. septintajame dešimtmetyje Švedija prisijungė prie pagalbos teikėjų kartu su kitomis Skandinavijos valstybėmis, kurios dabar yra laikomos didžiausiomis ir veiksmingiausiomis pagalbos teikėjomis.

Sąvoką „oficiali parama vystymuisi“ 1968 m. pirmą kartą pavartojo vadinamoji Asmens komisija, kuri yra pagalbos veiklos vertinimui JT generalinio sekretoriaus paskirta ekspertų grupė. Jos rekomendacijos buvo pristatytos 1970 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos metu. Jose buvo teigiama, kad turtingos valstybės pagalbai kasmet turėtų skirti 0,7 proc. savo BVP. Vis dėlto dėl XX a. aštuntojo dešimtmečio naftos krizių ir recesijos XX a. dešimtajame dešimtmetyje buvo skiriama gerokai mažiau lėšų, siekiant padėti užsienio šalims. Dėl to dauguma ekonomistų šį laikotarpį laikė „prarastuoju dešimtmečiu“ – jo metu buvo nesėkmingai bandoma įveikti skurdą (daugiausia Afrikoje į pietus nuo Sacharos)²³.

XX a. dešimtajame dešimtmetyje viešose diskusijose dominavo susirūpinimas, kad ir toliau didėja vystymosi atotrūkis tarp turtingų ir skurdžių valstybių. Tuo metu buvo manoma, kad OPV skiriamos lėšos švaistomos ir menkai teprišidėjo siekiant tikslo, kuriam jos buvo skiriamos²⁴. Sulaukus kritikos dėl OPV išleidžiamų lėšų skaidrumo ir veiksmingumo, 2003 m. vasarį buvo priimta Romos deklaracija dėl suderinimo²⁵. Šis dokumentas buvo parengtas bendradarbiaujant su nacionalinių ir daugiašalių pagalbos agentūrų, tarptautinių finansų institucijų,

²² Bull, H. (1995), *Society and Anarchy in International Relations*. In: J. Der Derian (ed.) *International Theory. Critical Investigations*, London: Macmillan, pp. 75-93.

²³ Žr.: Latoszek, E., Proczek M. (2013), *Polityka rozwojowa. Rola organizacji międzynarodowych w zwalczaniu ubóstwa na świecie*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie; Bagiński, P. (2009), *Euro-pejska polityka rozwojowa. Organizacja pomocy Unii Europejskiej dla krajów rozwijających się*, Warszawa: CeDeWu.pl Wydawnictwa Fachowe/

²⁴ Žr. Führer, H. (1994), *The Story of Official Development Assistance. A History of The Development Assistance Committee and The Development Co-operation Directorate in Dates, Names and Figures*, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, pp. 39-40, <https://www.oecd.org/dac/1896816.pdf> (accessed 24 November 2019); Hynes, W., Scott, S., *The Evolution of Official Development Assistance Achievements, Criticisms and a Wayforward*, OECD Development Co-operation Working Papers, no. 12, <http://dx.doi.org/10.1787/5k3v1dv3f024-en> (accessed 25 November 2019).

²⁵ DAC, *Rome Declaration on Harmonisation*, Rome, 25 February 2003, DAC Working Party on Aid Evaluation, <https://www.oecd.org/dac/evaluation/dcdndep/31736458.pdf> (accessed 26 November 2019).

tokių kaip Tarptautinis valiutos fondas, ir paramą gaunančių valstybių vyriausybių atstovais. Vadovaujantis šia deklaracija buvo pradėti oficialios paramos vystymuisi kokybės gerinimo darbai. Joje atkreiptas dėmesys į sparčiai didėjančias pagalbos teikimo išlaidas ir būtinybę pritaikyti siūlomą pagalbą pagal paramą gaunančių valstybių poreikius. Tuo pat metu kreiptasi į Pietų valstybes tam, kad šios labiau įsitrauktų į socialinio ir ekonominio vystymosi veiklą ir atkreiptų dėmesį į tai, kad būtų išlaikomi aukščiausi standartai, įgyvendinant vystymosi projektus²⁶.

2005 m. OPV projekte dalyvaujantys subjektai susitiko Paryžiuje. Po konferencijos buvo pasirašytas dokumentas – Paryžiaus deklaracija dėl pagalbos veiksmingumo²⁷. Remiantis juo buvo parengtos naujos taisyklės, siekiant didinti teikiamos pagalbos veiksmingumą. Be kita ko, atkreiptas dėmesys į tai, kad paramą gaunančios valstybės turi imtis iniciatyvos ir prisiimti atsakomybę už vadinamąją nuosavybę, suderinti pagal regionų plėtros strategijas teikiamą pagalbą remdamosi procedūrų reguliavimo, suderinimo, koordinavimo ir skaidrumo principais, gerinti projektų valdymą ir prisiimti abipusę atsakomybę už rezultatus. Paryžiaus deklaracijoje nustatyta jos nuostatų įgyvendinimo būsenos tikrinimo kontrolės tvarka, pateikti kiekvieno principo įgyvendinimo tikslai ir rodikliai, kuriuos kontroliuoja EBPO²⁸.

2008 m. rugsėjį vykusio trečiojo aukščiausio lygio forume dėl pagalbos veiksmingumo buvo sutarta dėl veiksmų plano, t. y. vadinamosios Akros veiksmų darbotvarkės, kuria siekta paaiškinti pagalbos teikimo taisykles²⁹. Joje pabrėžta svarba tokių klausimų kaip: pagalbos nuspėjamumas (paramą gaunančių valstybių informavimas apie būsimą pagalbą teikėjų veiklą, valstybės išlaidų ir poveikio santykių stiprinimas); nuosavybė / bendra atsakomybė už vystymąsi (Pietų valstybių parlamentų ir pilietinių visuomeninių institucijų dalyvavimas, kuriant ekonominę plėtrą); nacionalinės plėtros sistemos (pagalbos teikimas pagal paramą gaunančių valstybių planus ar strategijas); pagalbos sąlygų pobūdžio keitimas (nukrypimas nuo nacionalinės plėtros strategijose numatytų reikalavimų); nesusieta pagalba (OPV atsiejimo planų specifikacija); pagalbos suskaidymas (esamų pagalbos teikimo kanalų stiprinimas); partnerystė (Paryžiaus deklaracijos principų taikymas); skaidrumas.

²⁶ Ten pat.

²⁷ DAC, *Paris Declaration On Aid Effectiveness: Ownership, Harmonisation, Alignment, Results And Mutual Accountability*, High Level Forum, Paris 2005, <https://www.oecd.org/development/effectiveness/34428351.pdf> (accessed 27 November 2019).

²⁸ DAC, *Better Aid: 2008 Survey on Monitoring The Paris Declaration. Making Aid More Effective by 2010*, OECD 2008, https://read.oecd-ilibrary.org/development/2008-survey-on-monitoring-the-paris-declaration_9789264050839-en#page4 (accessed 27 November 2019).

²⁹ DAC, *Accra Agenda for Action*, Accra 2008, <https://www.oecd.org/development/effectiveness/34428351.pdf> (accessed 27 November 2019).

Šiuo metu parama vystymuisi teikiama pagal 2011 m. Busane vykusio ketvirtojo aukščiausio lygio forumo dėl pagalbos veiksmingumo deklaracijose nustatytus principus³⁰:

1. Besivystančių valstybių nuosavybės principas (veikla turėtų vykti pagal besivystančių valstybių nurodymus ir būti pritaikyta atsižvelgiant į šių valstybių specifiką ir poreikius).
2. Susitelkimo į rezultatus principas (taip dedamos pastangos, siekiant ilgalaikio poveikio kovojant su skurdu ir mažinant nelygybę, vienodinant vystymąsi ir didinant paramą gaunančių valstybių galimybes pagal jų prioritetus).
3. Visų partnerių įtraukimo į vystymosi veiklą principas (siekiant partnerių atvirumo, pasitikėjimo, gebėjimo mokytis ir abipusės pagarbos).
4. Skaidrumo ir abipusės atsakomybės principas (jo tikslas – padėti pasiekti laukiamus rezultatus, įskaitant ir poveikį eiliniams piliečiams, kurie turėtų tapti galutiniais vystymosi paramos naudos gavėjais).

Verta paminėti, kad oficialios paramos vystymuisi formavimo procesas vis dar tobulinamas. Busane paskelbta, kad bus kuriama Visuotinė veiksmingo vystomojo bendradarbiavimo partnerystė, kurios tikslas – remti sutartų politinių nuostatų įgyvendinimą³¹. Vis dėlto, nepaisant šio amžiaus pradžioje stebėtos pažangos, derėtų atminti, kad šio dokumento nuostatų laikymasis yra deklaratyvus ir nuo paskirų valstybių politikos priklauso, kokia apimtimi ir kokiomis sąlygomis bus organizuojama oficiali parama vystymuisi.

2. Oficialios paramos vystymuisi organizavimas ir valdymas Švedijoje

Švedija savo oficialią paramą vystymuisi organizuoja kaip Europos Sąjungos išorės politikos dalį. Bendradarbiavimas su ES valstybėmis narėmis ir veikla vyksta pagal 2030 m. JT tvaraus vystymosi darbotvarkę ir yra labai svarbūs siekiant, kad pagalbos teikimas būtų veiksmingas.

2.1. Vystomojo bendradarbiavimo raida Švedijoje

Derėtų atminti, kad Švedijoje egzistuoja senos vystomojo bendradarbiavimo tradicijos. Jau XIX amžiuje Švedijos darbininkai, kurie buvo misionieriai Abisinijoje (Etiopijoje), pradėjo savo pagalbos teikimo veiklą. Jų misija buvo

³⁰ DAC, *Busan High Level Forum on Aid Effectiveness: Proceedings*, 29 November-1 December 2011, <https://www.oecd.org/dac/effectiveness/HLF4%20proceedings%20entire%20doc%20for%20web.pdf> (accessed 28 November 2019).

³¹ *Ibidem*.

ne tik skelbti Dievo žodį, bet ir steigti mokyklas ir statyti ligonines³². Protestantų kultūroje ir religijoje galima rasti motyvų, pagrindžiančių tokias Švedijos iniciatyvas. Kaip pabrėžia van der Veen, Skandinavijai visada buvo svarbūs vadinamojo „švelnaus saugumo“ klausimai, t. y. dalyvavimas sprendžiant visuotines problemas, pareigos jausmas ar humanitariniai motyvai. Dėl šių savybių švedai išreiškė savo pačių tapatybę ir norą susikurti reputaciją tarptautinėje arenoje³³.

Po Antrojo pasaulinio karo vystomasis bendradarbiavimas tapo svarbiu Švedijos užsienio politikos elementu. Jau 1952 m. net 44 Švedijos organizacijos bendradarbiavo viena su kita teikdamos pagalbą Etiopijoje ir Pakistane. Savo ruožtu, 1955 m. pradėta kampanija „Švedija padeda“³⁴, kurios tikslas buvo gerinti visuomenės informuotumą apie poreikį teikti vystymosi paramą. Pažymėtina, kad čia pateikti pavyzdžiai patvirtina, jog Švedija, kaip maža valstybė, neturinti kolonijinės patirties ir siekių būti supervalstybe, tuomet nesiekė strateginių supervalstybės tikslų. Netgi priešingai – jos pagalbos teikimo veiklos pradžia daugiausia lėmė moraliniai ir humanitariniai motyvai³⁵.

Kampanija paskatino Švedijos vyriausybę aktyviau veikti šioje srityje. 1962 m. pradėtas pirmas vyriausybinių valstybės pagalbos vystymuisi projektas. Tai pagreitino vyriausybės agentūros steigimą. 1965 m. buvo sukurta Švedijos tarptautinio vystomojo bendradarbiavimo įstaiga (ŠTVBI), vėliau pertvarkyta į Švedijos tarptautinio vystomojo bendradarbiavimo agentūrą. XX a. aštuntajame dešimtmetyje Švedijos teikiama pagalba buvo sutelkta į mokyklų, ligoninių, elektrinių ir gamyklų statybą skurdžiausiose pasaulio valstybėse. Kaip pabrėžia Joanna Klepacka, Švedijos sėkmė ir aktyvus dalyvavimas šioje srityje tarptautiniu mastu pradėtas vertinti kaip stiprybės ir prestižo šaltinis. Dėl to Švedijos pasiryžimas padėti skurdžiausioms valstybėms padėjo įgauti tvirtą derybinę poziciją derybose su Vakarų prekybos partneriais³⁶. Atsižvelgiant į anglų mokyklą, tai yra svarbu, nes taip racionalizuojamas vystymosi paramos procesas, kurio Švedijos visuomenė nesuvokia kaip duoklės, ir tai taip pat pateisina tokios veiklos naudą.

³² SIDA, *How We work. About Swedish development cooperation*, 15 June 2017, <https://www.sida.se/English/how-we-work/about-swedish-development-cooperation/> (accessed 29 November 2019).

³³ van der Veen, A. M. (2012), *National Identity and the Origins of Development Assistance*, Conference Papers – American Political Science Association, p. 12, cited in Klepacka, J., (2010). Współpraca rozwojowa państw skandynawskich – próba identyfikacji cech szczególnych „modelu nordyckiego”, *Working Papers*, no. 2, www.gdrg.org.pl, (accessed 1 December 2019).

³⁴ SIDA, *How we work...*, op. cit.

³⁵ Selbervik, H., Nygaard, K. (2006), *Nordic Exceptionalism in Development Assistance? Aid Policies and the Major Donors: The Nordic Countries*, Chr. Michelsen Institute Report, Bergen.

³⁶ Klepacka, op. cit.

Galima sakyti, kad nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio Švedija buvo ne tik vystymosi paramos pagalbos teikėja, bet ir jos iniciatorė. Švedija yra valstybė, kuri nustatė diskusijų kryptį vystomojo bendradarbiavimo srityje³⁷. Buvo siūloma spręsti tokias globalias problemas kaip aplinkos apsauga ir žmogaus teisės. Ji taip pat tapo Tūkstantmečio vystymosi tikslų, o vėliau ir Tvaraus vystymosi tikslų, kurie buvo įtraukti į 2030 m. darbotvarkę, įgyvendinimo lydere³⁸. Dėl šių projektų Švedijos svarba didėjo tarptautiniu mastu, nors vidiniai veiksniai, tokie kaip vietovė, klimatas ir gyventojų skaičius, nebuvo palankūs siekiant šio vaidmens ir padėties pasaulyje.

2.2. Švedijos vystomojo bendradarbiavimo institucinė struktūra

Analizuojant vystomojo bendradarbiavimo institucinę struktūrą Švedijoje, derėtų pažymėti, kad už ją yra atsakingas ne vienas, bet keli subjektai. Svarbiausią vaidmenį atlieka Užsienio reikalų ministerija, kuri atsakinga už sprendimų priėmimo proceso centralizavimą. Tuo pat metu įgyvendinimo srityje vyksta decentralizacijos procesas, kurį rodo kai kurių kompetencijų perdavimas nevyriausybiniais subjektams, diplomatinėms atstovybėms ir įmonėms.

Užsienio reikalų ministerija Švedijoje koordinuoja visų institucijų, sprendžiančių su vystomuoju bendradarbiavimu susijusius iššūkius, veiklą³⁹. Ji atsakinga už strategijos rengimą, jos formą, derinant ir rengiant kartu su Švedijos tarptautinio vystomojo bendradarbiavimo institucija (ŠTVBI, angl. SIDA). ŠTVBI atlieka palaikymo ir patariamąją funkciją. Jos kompetencijos apima darbą politikos formavimo ir jos įgyvendinimo srityje. ŠTVBI valdo pusę skiriamo vystymosi paramos biudžeto. Ji atsakinga už vystomojo bendradarbiavimo strategijos įgyvendinimo inicijavimą, kontrolę ir vertinimą. Be to, jos užduotys apima bendravimą su užsienio partneriais, kitais pagalbos teikėjais, tarptautinėmis institucijomis ir valstybėmis partnerėmis. Tarptautinėje arenoje ŠTVBI reprezentuoja Švedijos vyriausybę vadinamųjų palaikymo darbų pagrindu⁴⁰. Derėtų pabrėžti, kad ŠTVBI turi plačią kompetencijų ir, vykdy-

³⁷ Onsander, S., (2007). Swedish Development Cooperation through Swedish and Local NGOs', *Perspectives*, no 7, pp. 7-8.

³⁸ The United Nations, *Transforming our world...*, op. cit.

³⁹ Government of Sweden, *Policy Framework for Swedish Development Cooperation and Humanitarian Assistance*, Stockholm, 2016, www.government.se/legal-documents/2017/05/policy-framework-for-swedish-development-cooperation-and-humanitarian-assistance/ (accessed 2 December 2019).

⁴⁰ SIDA, *How we work...*, op. cit.

dama veiklą, gali naudotis didele nepriklausomybe. Dėl to ji įgyja autonomiją, kuri sudaro galimybę kuo efektyviau veikti tarptautiniu mastu.

Švedijos diplomatinės atstovybės taip pat vykdo svarbias vystomojo bendradarbiavimo užduotis. Švedijos ambasados turi biudžetą, kurį gali naudoti mažesnių plėtros projektų finansavimui. Tokio tipo veiklos teikiama nauja labai svarbi. Besivystančiose valstybėse esantys Švedijos ambasadoriai turi žinių ir patirties, sudarančių galimybę tinkamai ir veiksmingiausiai naudoti lėšas ten, kur jos labiausiai reikalingos⁴¹.

Privatusis sektorius įgyvendina papildomą plėtrą remiančių institucijų atliekamą veiklą, nors jo svarba yra gerokai mažesnė nei minėtų dalyvių. Poreikis įtraukti privatųjį sektorių į plėtros projektus sudaro galimybę perduoti žinias ir technologijas besivystančioms valstybėms, o tai savo ruožtu prisideda prie nedarbo ir kartu skurdo mažinimo. Vis dėlto yra ir tokios bendradarbiavimo formos trūkumų. Susieta pagalba gali būti laikoma savo ekonominių interesų skatinimu, taip yra verčiama bendradarbiauti su savomis įmonėmis ir nėra užtikrinamas ilgalaikis poveikis⁴².

2.3. Vystomojo bendradarbiavimo tikslai ir veiksmingumas

Švedijos vystomasis bendradarbiavimas yra sutelktas į skurdo mažinimą visame pasaulyje. Viena vertus, jai būdingas tarptautinis solidarumas ir pasižadėjimas kovoti su skurdu; kita vertus, jos veiksmai remia demokratiją, teisinę valstybę ir pagarbą žmogaus teisėms. Ji siekia remti skurdžiausių pasaulio valstybių ekonominį ir politinį vystymąsi su sąlyga, kad šiose valstybėse bus stiprinama demokratija. Tai reiškia, kad Švedija palaiko tas valstybes, kurios palengvina demokratijos ir žmogaus teisių, įskaitant moterų teises, stiprinimą. Šios vertybės yra bendradarbiavimo su besivystančiomis valstybėmis užmezgimo ir plėtojimo pagrindas. Vis dėlto žmogaus teisių ar demokratijos vertybių pažeidimai sudaro pagrindą Švedijai riboti arba nutraukti pagalbos teikimą. Tai gali nutikti net tada, kai ant kortos yra pastatyti jos pačios interesai ar su politinėmis sąjungomis susiję klausimai⁴³.

Svarbus yra ir švedų požiūris į paramą skurdžiau gyvenančioms valstybėms. Strategijoje pabrėžiama, kad pagalbos teikėjai, įskaitant Švedijos Karalystę, gali tik padėti sukurti išankstines sąlygas, reikalingas gyvenimo sąlygoms

⁴¹ Klepacka, op. cit.

⁴² Ibidem.

⁴³ SIDA, *How we work. Our fields of work*, 7 April 2015, <https://www.sida.se/English/how-we-work/our-fields-of-work/> (accessed 3 December 2019).

pagerinti, tam tikras perspektyvas, siekiant spręsti sudėtingiausias skurdžiai ir priespaudoje gyvenančių žmonių patiriamas problemas, tačiau patys žmonės turi prisiimti atsakomybę už plėtrą ir būti pokyčių objektais.

Yra dviejų tipų pagalba: humanitarinė pagalba ir ilgalaikis vystomasis bendradarbiavimas. Savo ruožtu ilgalaikis vystomasis bendradarbiavimas pagal įgyvendinimo būdą gali būti dvišalis ir daugiašalis. Kelios valstybės gauna paramą biudžetui, t. y. paramą, mokamą tiesiogiai į valstybės partnerės nacionalinį biudžetą.

Verta pabrėžti, kad Švedijos bendradarbiavimas su besivystančiomis valstybėmis yra ilgalaikis. Šiuo metu ŠTVBI, teikdama dvišalę pagalbą, bendradarbiauja su 35 Afrikos, Azijos, Lotynų Amerikos ir Europos valstybėmis. Ji taip pat vykdo regioninio bendradarbiavimo veiklą Afrikoje, Azijoje, Viduriniuose Rytuose, Šiaurės Afrikoje ir Europoje, taip remdama tarptautines organizacijas⁴⁴.

1 lentelė. Švedijos skiriamos lėšos valstybėms partnerėms ir teritorijoms

	Burkina Fasas 1 500 mln. SEK 2018–22	Kongo Demokratinė Respublika 1 250 mln. SEK 2015–19	Etiopija 1000 mln. SEK 2016–20	Kenija 1 750 mln. SEK 2016–20
AFRIKA	Liberija 1 350 mln. SEK 2016–20	Malis 1 200 mln. SEK 2016–20	Mozambikas 4 100 mln. SEK, 2016–20	Ruanda 900 mln. SEK, 2015–19
	Somalis 3 030 mln. SEK 2018–22	Sudanas 1 200 mln. SEK 2018–22	Pietų Sudanas 1 500 mln. SEK 2018–22	Tanzanija 5 500 mln. SEK 2013–19
	Uganda 2 400 mln. SEK 2018–23	Zambija 2 250 mln. SEK 2018–22	Zimbabvė 1 500 mln. SEK 2017–22	-
AZIJA	Bangladešas 1 900 mln. SEK 2014–20	Kambodža 1 000 mln. SEK 2014–18	Mianmaras 1 280 mln. SEK 2018–22	Afganistanas 4 870 mln. SEK 2014–19
Lotynų Amerika	Bolivija 750 mln. SEK 2016–20	Kolumbija 950 mln. SEK 2014–18	Gvatemala 1 125 mln. SEK 2016–20	Kuba 90 mln. SEK 2016–20
Viduriniai Rytai ir Šiaurės Afrika	Vakarų Krantas ir Gazos Ruožas 1 500 mln. SEK 2015–19	Irakas 1 300 mln. SEK 2017–21	-	-
Rytų Europa, Vakarų Balkanai, Turkija 8 500 mln. SEK dešimčiai valstybių, 2014–20	Gruzija Albanija Šiaurės Makedonijos Respublika	Baltarusija Kosovas Turkija	Moldova Bosnija ir Hercegovina	Ukraina Serbija

Šaltinis: Švedijos valdžios įstaigos, PVK ekspertų peržiūra – Švedijos memorandumas, 2018 m. rugsėjo mėn., Stokholmas.

⁴⁴ SIDA, *Where SIDA works*, <https://www.sida.se/English/where-we-work/> (accessed 3 December 2019).

Valstybės partnerės gali tikėtis ilgalaikės paramos. Tai sudaro galimybę Švedijos administracijai nuodugniai susipažinti su atitinkamos valstybės ar teritorijos problemomis ir veiksmingiausiai pritaikyti bendradarbiavimo formas pagal poreikius. Prioritetinių paramą gaunančių valstybių sąrašas daugelį metų labai nesikeitė. Švedai renkasi skurdžiausiai gyvenančias valstybes, kurios yra gerai pasirengusios ir nori bendradarbiauti.

Bandant atsakyti į klausimą dėl oficialios paramos vystymuisi veiksmingumo, derėtų atkreipti dėmesį į Švedijos išsipareigojimus skirti 0,7 proc. bendrojo (suminio) BNP vystymosi paramai pagal pasirinktų Europos valstybių foną (žr. 2 lentelėje).

2 lentelė. **Oficiali parama vystymuisi kaip bendrųjų nacionalinių pajamų dalis**

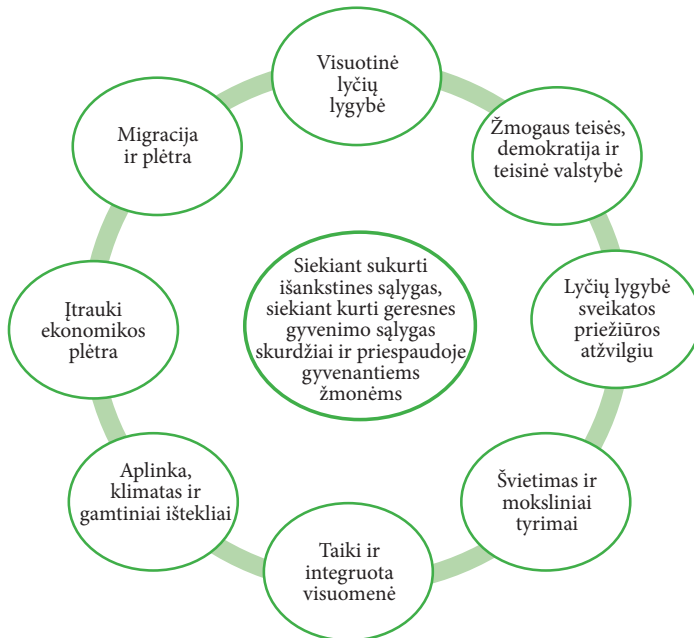
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
[ES] (28 valstybės)	0,43	0,44	0,42	0,43	0,43	0,46	0,52	0,50	0,48
Švedija	0,97	1,02	0,97	1,01	1,09	1,40	0,94	1,02	1,04
Jungtinė Karalystė	0,57	0,56	0,56	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70
Norvegija	1,05	0,96	0,93	1,07	1,00	1,05	1,12	0,99	0,94
Prancūzija	0,50	0,46	0,45	0,41	0,37	0,37	0,38	0,43	0,44
Vokietija	0,39	0,39	0,37	0,38	0,42	0,52	0,70	0,67	0,63
Lenkija	0,08	0,08	0,09	0,10	0,09	0,10	0,15	0,13	0,13
Latvija	0,06	0,07	0,07	0,08	0,08	0,09	0,11	0,11	0,10

Šaltinis: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg_17_10&plugin=1 (žiūrėta 2019 m. gruodžio 3 d.)

Europos Sąjunga yra didžiausia pagalbos teikėja vystymosi paramos srityje, o Švedija – svarbiausias jos ramstis. Pažymėtina, kad tik keturios iš dvidešimt aštuonių ES valstybių narių vykdo savo išsipareigojimus, susijusius su oficialios paramos vystymuisi suma. Tai Liuksemburgas, Didžioji Britanija, Švedija ir Danija. 2018 m. Švedija užėmė pirmą vietą tarp valstybių pagal teikiamos pagalbos sumą, atsižvelgiant į ekonomikos dydį. Verta paminėti, kad, palyginti su kitomis ES valstybėmis partnerėmis, Švedija daugelį metų pasižymi dosnumu ir aukšta teikiamos pagalbos kokybe. Šiam tikslui Švedija skiria dvigubai daugiau nei visų 28 ES valstybių paramos vidurkis. Dėl to ji yra neabejotina lyderė. Šiame kontekste tai yra valstybė, tapusi sektinu pavyzdžiu kitiems tarptautinių santykių dalyviams.

3. Oficialios paramos vystymuisi praktika Švedijoje

Darant prielaidą, kad vystymuisi reikalingi veiksmai daugeliu lygių, ŠTVBI remia intervencijas, apimančias tokias sritis kaip demokratija, žmogaus teisės ir saviraiškos laisvė; lyčių lygybė; aplinka ir klimatas; sveikata; rinkos plėtra; žemės ūkis ir aprūpinimas maistu; švietimas; tvari socialinė plėtra; konfliktai; taika ir saugumas; humanitarinė pagalba (žr. 1 paveikslėlyje).

1 pav. Švedijos vystomojo bendradarbiavimo perspektyvos ir prioritetai

Šaltinis: Švedijos Vyriausybė (2016 m.), Švedijos vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos politinė sistema, www.government.se/legal-documents/2017/05/policy-framework-for-swedish-development-cooperation-and-humanitarian-assistance/ (žiūrėta 2019 m. gruodžio 4 d.)

ŠTVBI savo interneto svetainės šūkio „Svarbiausia – žmonės“ dalyje paskelbė dėl geresnio gyvenimo be skurdo ir spaudos kovojančių žmonių istorijas. Vieną šio projekto dalių sudaro daugybė plėtros veiklos pavyzdžių, taip pat nurodant konkrečius tokios veiklos rezultatus individualiose valstybėse.

Hamido Khatuno 11-metės dukters Samiaos, lankančios mokyklą netoli Džesoro pietvakarių Bangladeše, istorija yra pavyzdinė demokratijos, žmogaus teisių ir saviraiškos laisvės srityje. ŠTVBI atliko šią mokyklą lankančių vaikų motinų apklausą ir atskleidė didžiausias jos problemas, tokias kaip tualetų, erdvės, mokytojų trūkumas ir nesąžiningas stipendijų skirstymas. Dėl Švedijos

iniciatyvos buvo įdarbinta daugiau mokytojų, pagerinta infrastruktūra, pavyzdžiui, buvo iškastas gilus šulinys ir įrengta žaidimų aikštelė vaikams. Kalbant apie nesąžiningą stipendijų skirstymą, pradėta rengti egzaminus, siekiant atrinkti geriausius mokinius, ir gautus rezultatus skelbti. Be to, trijų geriausių mokinių motinos gauna apdovanojimus, o tai skatina aktyvesnę jų dalyvavimą savo vaikų ugdymo procese. Dėl to pasikeitė tėvų ir mokinių požiūris į mokyklos lankymą. Nors turima ir daugiau idėjų ateities pokyčiams (kuriems priklauso kelių tiesimas, medžių sodinimas, bibliotekos statymas) įgyvendinti, šiandien Samiaos lankoma mokykla yra geras sektinas pavyzdys regione⁴⁵.

Kongo Panzi ligoninėje slaugytoja dirbančios Berthaos Mbileos istorija yra puikus gerai organizuotos pagalbos sveikatos priežiūros srityje pavyzdys, kai jai pačiai buvo suteikta medicinos pagalba. Ligoninės specializacijos sritis – fistulių operacijos, susijusios su perinataliniais sužalojimais. Derėtų nepamiršti, kad pasaulyje kasdien daugiau nei 1 000 moterų miršta nuo sužalojimų, susijusių su nėštumu ir gimdymu. Tinkamos sveikatos priežiūros stoka lemia moterų atskirtį visuomenėje, nepaisant to, kad jos yra vertingiausias išradingumo šaltinis. Dėl atskirties moterys negali dirbti, o tai trukdo jų socialiniam vystymuisi. Švedija remia veiklą, kuria siekiama teikti kvalifikuotą medicinos pagalbą Kongo moterims⁴⁶.

Pavyzdžiui, lyčių lygybės srityje Švedija vykdo mokymus „Vietos lyderiai – sąlygų sudarymas moterims Zimbabvėje“. Priemonė sudaro sąlygas moterims, taip pat Annanciatih Mazikanai – vienai iš 24 vietos tarybos narių, aktyviau dalyvauti vietos politikoje. Ji pabrėžia: „Jei daugiau moterų – lyderių galėtų dalyvauti tokiuose mokymuose, mes, kaip tauta, toli nueitume.“ Šią programą organizavo Tarptautinis vietos demokratijos centras (TVDC, angl. ICLD), o jos tikslas buvo stiprinti moterų galimybes daryti įtaką vietos politikai. TVDC išmokė moteris būti lyderėmis savo regionuose. Jos buvo mokomos, kaip elgtis susidūrus su spauda, kaip pelnyti oponentų pagarbą ir naudotis įvairiais poveikio metodais. Įgijusi naujų įgūdžių, Annanciatih Mazikana motyvuoja tėvus leisti vaikus, įskaitant mergaites, į mokyklą. Ji taip pat inicijavo vidurinės mokyklos atidarymą savo rajone – Hararėje, išplėtė mokyklą, įrengdama kitas klases, taip pat inicijavo seno ūkio atnaujinimo ir pertvarkymo į ligoninę projektą⁴⁷.

Apibendrinant galima pasakyti, kad minėtieji pavyzdžiai rodo priklaus-

⁴⁵ SIDA, *People first. Hamida Khatun in Bangladesh*, 5 June 2015, <https://www.sida.se/English/how-we-work/people-first/the-stories/Hamida-Khatun-in-Bangladesh/> (accessed 4 December 2019).

⁴⁶ SIDA, *Bertha Mbile in DR Congo*, <https://www.sida.se/English/how-we-work/people-first/the-stories/Bertha-Mbile-in-Congo/> (accessed 4 December 2019).

⁴⁷ SIDA, Annanciatih Mazikana, Zimbabwe, 19 August 2016 <https://www.sida.se/English/how-we-work/people-first/the-stories/annanciatih-mazikana-zimbabwe/>, (accessed 5 December 2019).

somybės grandinę, kaip galima pasiekti tikslus, tinkamai tvarkant gautą vystymosi paramą. Vienas projektas, vieni mokymai ir tik vienas asmuo gali paskatinti tiek daug pokyčių konkrečiame pasaulyje regione.

Anksčiau aptarti pavyzdžiai padeda iliustruoti Švedijos vystomojo bendradarbiavimo veiksmingumą. Be to, tarptautinė statistika patvirtina valstybių, kurios pastarąjį dešimtmetį gaudavo vystymosi paramą, spartesnę ekonomikos augimą ir socialinių vystymąsi. 3 lentelėje pateiktas žmogaus socialinės raidos indeksas (ŽSRI). Tai – apibendrinta svarbiausių žmogaus vystymosi pasiekimų, tokių kaip ilgas gyvenimas ir sveikata, žinios ir tinkamas gyvenimo lygis, t. y. gerovės, standartinė vertinimo priemonė. Pagal ją nustatoma, valstybė yra išsivysčiusi, besivystanti ar nepakankamai išsivysčiusi, taip pat ekonominės politikos poveikis gyvenimo kokybei. Valstybės (beveik visos JT valstybės narės ir pora ypatingųjų teritorijų) pagal ŽSRI yra skirstomos į keturias kategorijas: labai aukšto, aukšto, vidutinio ir žemo išsivystymo lygio.

3 lentelė. Žmogaus socialinės raidos indeksas (skirtumas tarp 2010 ir 2017 m.)

AFRIKA	Burkina Fasas (0,375–0,423)	Kongo Demokratinė Respublika (0,407–0,457)	Etiopija (0,412–0,463)	Kenija (0,543–0,590)
	Liberija (0,407–0,435)	Malis (0,403–0,427)	Mozambikas (0,403–0,437)	Ruanda (0,485–0,524)
	Somalis -	Sudanas (0,470–0,502)	Pietų Sudanas (0,413–0,388)	Tanzanija (0,493–0,538)
	Uganda (0,486–0,516)	Zambija (0,544–0,588)	Zimbabvė (0,467–0,535)	-
AZIJA	Bangladešas (0,545–0,608)	Kambodža (0,719–0,747)	Mianmaras -	Afganistanas (0,463–0,498)
LOTYNŲ AMERIKA	Bolivija (0,649–0,693)	Kolumbija (0,719–0,747)	Gvatemala (0,611–0,650)	Kuba (0,779–0,777)
VIDURINIAI RYTAI ir ŠIAURĖS AFRIKA	Vakarų Krantas ir Gazos Ruožas -	Irakas (0,649–0,685)	-	-
RYTŲ EUROPA, VAKARŲ BALKANAI, TURKIJA	Gruzija (0,735–0,780) Albanija (0,741–0,785) Šiaurės Makedonijos Respublika -	Baltarusija (0,792–0,808) Kosovas - Turkija (0,734–0,791)	Moldova (0,670–0,700) Bosnija ir Hercegovina (0,713–0,768)	Ukraina Serbija

Šaltinis: Jungtinės Tautos, JTVP, Žmogaus socialinės raidos indeksas, <https://www.undp.org/> (žiūrėta 2019 m. gruodžio 5 d.).

Kaip parodyta lentelėje, Švedijos vystymosi paramos naudos gavėjos yra panašaus socialinio ir ekonominio pobūdžio valstybės. Tarp jų vyrauja mažiausiai išsivysčiusios valstybės, dažniausiai Afrikos. Analizuojant 2010–2017 m. duomenis, galima teigti, kad dauguma Švedijos pagalbą gaunančių valstybių padarė pažangą. Tik dviejose valstybėse nustatyta regresija ir nežymus ŽSRI sumažėjimas, t. y. Pietų Sudane ir Kuboje. Tarp vystymosi paramos naudos gavėjų labiausiai ekonomiškai ir socialiai išsivysčiusios valstybės yra Gruzija, Turkija, Bosnija ir Hercegovina, Baltarusija ir Albanija. O Pietų Sudanas, Burkina Fosas, Malis ir Mozambikas patenka į mažiausiai išsivysčiusių pasaulio valstybių kategoriją. Labiausiai pagerėjo Zimbabvės (+0,068), Bangladešo (+0,063) ir Turkijos (+0,057) ŽSRI.

Taip pat verta paminėti, kad, nepaisant šių teigiamų Afrikoje į pietus nuo Sacharos esančių valstybių ekonominio ir socialinio vystymosi lygio pokyčių, šis regionas vis dar išlieka menkiausiai išsivysčiusia teritorija pasaulyje. Pakanka pasakyti, kad vien tik Afrikoje į pietus nuo Sacharos esančios valstybės užima devyniolika iš dvidešimties žemiausiai esančių pozicijų pagal naujausią ŽSRI reitingą.

Išvados

Šiuo metu Švedija įvairiais lygiais vykdo 63 vystomojo bendradarbiavimo įgyvendinimo strategijas, įskaitant 6 regionines, 25 nacionalines, 13 pasaulinių ir 19 strategijų, susijusių su daugiašaliu bendradarbiavimu. Pagal šias strategijas nustatomi tikslai, kurių Švedija siekia ir kuriuos ketina įgyvendinti. Verta pabrėžti, kad, nors strategijos ir yra priderintos prie vystomojo bendradarbiavimo politikos sistemos, tarp jų nėra aiškių sąsajų, todėl gali būti partnerių teikiamas dvigubas finansavimas ir prarandama sinergija. Tokios valstybės pavyzdys yra Liberija, kurioje įgyvendinama daugiau nei viena strategija ir užtikrinamas jų finansavimas. Pavyzdžiui, 2017 m. parama buvo teikiama Sacharos regioninei taikos palaikymo Liberijoje strategijai. Tuo pat metu šis tinklas taip pat buvo finansuojamas kaip Liberijos nacionalinės strategijos dalis.

Atrodo, kad kita problema yra pagalbos sričių diferencijavimas. Atsižvelgiant į tai, kad vystymosi problemos susijusios ne su viena sritimi, bet kartais su daugeliu dažnai tarpusavyje susijusių sričių, kyla sunkumų jas atskiriant. Pavyzdžiui, vanduo: jis itin svarbus ir sveikatai, ir tvariai ekonominei plėtrai, tačiau kartais yra ir konfliktų priežastis. Dėl to yra reikalingas tarpdisciplininis ir sinergetinis metodas.

Nepaisant trūkumų ir ydų, kuriuos galima nustatyti analizuojant vystymosi paramos praktiką, derėtų pabrėžti, kad Švedija gali pasigirti geriausiais rezultatais ir įdomiais sprendimais, susijusiais su vystymosi paramos valdymu ir organizavimu. Atsižvelgiant į anglų mokyklos metodą, švedų požiūris į vystymosi paramos teikimą, įskaitant su racionaliomis išlaidomis susijusius klausimus, yra vertas dėmesio. Remiantis anglų mokyklos metodu taip pat galima paaiškinti Švedijos filosofiją dėl pagalbos teikimo, su sąlyga, jei yra laikomasi demokratijos kriterijų ir gerbiamos žmogaus teisės. Taikydami šį metodą, švedai stengiasi nešvaistyti teikiamos pagalbos, bet prisidėti prie veiksmingiausio jos naudojimo.

Apibendrinant minėtuosius svarstymus, derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Švedijos projektų centre yra žmogus. Pagalbos teikėjų dėmesys sutelktas būtent į žmones. Kaip ir žmonių saugumo ir tvaraus vystymosi koncepcijos įgyvendinimo atveju, Švedijos pagalbos politika yra sektinas veiksmų modelio pavyzdys kitoms valstybėms.

2020 m. gegužė